

חובת ההתבוננות

אן אתם נצבים היום כלכם

בן ואשר לא שם לבו אל דבר ה'

כתיב "אתם נצבים היום כלכם וגו'" (דברים כ"ט, ט'), ופרש"י וז"ל, לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע, לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכו' עכ"ל. ובס' פניני דעת (שם) להגרא"מ בלאך ז"ל פירש שלשון נצבים הוא לעמוד ממהלך חייו שרגיל בו, ולהפסיק כדי להתבונן על דרכיו להצא. ולכן מצינו בדרך כלל שקדמה מילת "הנה" לפני לשון "נצב" שהוא משמע עמידה הצאה פתאום באמצע הליכתו, באופן שהוא צלתי נפוי, וכדכתיב "והנה שלשה אנשים נצבים עליו" (בראשית י"ח, ז'), "הנה אנכי נצב על עין המים" (בראשית כ"ד, י"ג), "והנה קמה אלמתי וגם נצבה" (בראשית ל"ז, ז'). ומרע"ה עשה בני ישראל נצבים באותה שעה כי אם יעמוד האדם להתבונן וישאל את עצמו אם יעשה איזה דבר או לא יעשה בודאי יבחר בדרך הטוב, וכמו שאמר דוד "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותך" (תהלים קי"ט, כ"ט), כלומר כאשר אדם חושב ומתבונן בדרכיו אז בודאי ישוב אל מצות ה'. ובשעה שיצאו בני ישראל מפרנס לפרנס, שנגמרה התקופה של מרע"ה ועומדים לתחיל תקופה חדשה בחייהם, אף שהוא זמן מסוכן ועלול לירידה בהעדר גדול הדור, מכ"מ גם סגולה נפלאה כרוכה בזה, שמזומן להם שהות זמן להתבונן ולהצין את טעויותיהם של העבר ולשפר ולתקן את שיטותיהם בעתיד. וזהו חלק חיוני בתהליך התשובה, שקודם כל צריך האדם להפסיק תהליך העבר כדי לחשוב על מצבו וכיוונו בהעתיד. ולכן בשמנ"ע מקדימין ברכת "אתה חונן לאדם דעת" לברכת "הרואה בתשובה" שא"א לעשות תשובה מצלי שתהיה תחילה ישוב הדעת להרהר על מעמדו. ובס' פענח רזא (נצבים) נקט שאתם נצבים "היום", היינו בראש השנה. והוסיף השפ"א (תרכ"ה) בשם החי' הרי"ם שנקבעה פרשת נצבים בסוף השנה כי בכל שנה אנו יוצאין מפרנס לפרנס שיש הנהגה מיוחדת לכל שנה ושנה, ובראש השנה יש לנו לעצור ולשהות את השגרה הרגילה של השנה שעברה כדי לחשוב על דרכנו בהעתיד.

ומי שאינו מפסיק כדי להתבונן צמעשיו בהכרח שיטעה ויחטא. דכתיב צפר' צא בקשר למכת צרד, "הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים. ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה" (שמות ט', כ'–כ"א). ופי' התרגום יונתן (שם) עפ"י הגמ' סוטה (יא). ששלשה חכמים היו לפרעה באותה שעה, בלעם, יתרו, ואיוב. ו"הירא את דבר ה'" זהו איוב, שהאזין והאמין באזהרת מרע"ה ואסף את כל הצעלי חיים שלו לתוך ביתו על מנת להגן עליהם. "ואשר לא שם לבו אל דבר ה'" הוא בלעם, שלא הקשיב למרע"ה, והשאיר כל הצעלי חיים שלו בשדה ליהרג ע"י הצרד. ומה"ט מצינו שבלעם היה רוכב על גבי אתון, אע"ג שהוא בהמה קלת מגונה, כי הוא איבד את כל שאר החיות שלו במכת צרד. דאיתא בגמ' סנהדרין (קה:): שתמהו שרי מואב לבלעם, למה אדם נכבד כמוך אינו רוכב על גבי בהמה יותר חשובה כמו סוס. ובלעם השיב להם שאין לו סוסים מכיון שהוא הביא אותם לרעות במרעה. ומטו משמיה דהאדמו"ר הפני מנחם ז"ל שבלעם היה מרמוז לשרי מואב שהוא הניח את הסוסים במרעה במצרים ולכן מתו כולם במשך מכת צרד. ונראה שאע"ג שמרע"ה כבר הדגים את היכולת להביא מכות נפלאות ונוראות על מצרים, מכ"מ לא השגיח בלעם באזהרתו ועצמו מכיון שמעולם לא היה דרכו לשקול את התכנית שלו באמצע עשייתו, אלא תמיד היה מושך הלאה בלי הפסקות ובעיוורון גמורה. שהרי העיר בס' חפץ חיים עה"ת (בלק) שאין הפסקות כלל במשך כל הפרשה של בלעם והנסיון שלו לקבל את בני ישראל. ופרש"י (ויקרא א', א') שתכלית ההפסקות שבתורה היתה ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין. ואין הפסקות בפרשת בלעם מפני שבלעם תמיד היה ממשיך להתקדם בלי לחשוב ולשקול את הכיוון שלו, ולכן ממילא התעלם ממנו החמור המדבר שעמד ממש לפניו, וגם לא הכיר את מלאך ה' שהיה עומד כנגדו עם חרבו שלפה בידו להרגו.

וצפרט כאשר אש הכעס והמחלוקת משתוללת בתוך אדם, הרי הוא מעודד אותו להגיב ולפעול במהירות, וזאתה שעה ביותר מוטל על האדם להפסיק לחשוב על מה הוא נלחם והאם הוא מועיל להמשיך בהסכסוך. דכתיב במכת צפרדע "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" (שמות ח', ז'), ופרש"י וז"ל צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים וכו' עכ"ל. והוכיח מכאן צס' ברכת פרץ (וארא) דכשראו המצרים כי ע"י הכאתם מוסיפה להחיו צפרדעים הרבה הלא הדעת נותן שצריכים להפסיק מלהכותה כדי שלא להרבות השרצים הללו. אבל מה מדת הכעס אומרת, אדרבה מכיון שמוסיפה להחיו הוסיפו לכעוס וחמתם צערה בהם וכך חזר חלילה הם הוסיפו להכות ולהתנקם והיא הוסיפה להחיו נחילין נחילין עד כי ותכס את ארץ מצרים. וכן הוא בכל מקום שכועסים כי אם ישמעו חרפתם ולא ישיבו ישחקו הדצר לאט לאט אבל כשמשיבים לשכנגדו הרי הוא מוסיף להשיב לעומתו כהנה וכהנה וכל מה שיוסיף להתנקם גם הלה יוסיף לעומתו ככל האפשר. ואם כן למרות שהדעת נותן שטוב ויפה לו לא להטפל עם זה שזיערו ולעצור בשתיקה עד יעצר זעם אבל מדת הכעס אומרת הכי אנכי אשתוק על זאת ומתחיל להשיב או להתנקם וגם שכנגדו הולך ומוסיף וסופו כמכת צפרדעים. אבל אילו שני הצדדים היו עוברים לרגע את המחסור ההרסני הזאת לפני שזה העטיף אותם לגמרי, הם צטח היו שוקלים מחדש את התהליך שלהם וצוחרים ללכת בכיוון אחרת.

ונראה דמה"ט בצאמצע המרד של המרגלים, כשהתחיל הויכוח להתפתח, כתיב "ויהם בלב את העם" (במדבר י"ג, ז'), כלומר שכלב השקיט את כל העם לרגע לחשוב ולהתבונן, וזכות זה התורה משבח אותו, "ועצדי בלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והציאתיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה" (במדבר י"ד, ז'). וחזינו מכאן עד כמה גדול כח החשיבות והחיוז להפסיק ולהתבונן צפרט כשהאדם נמצא בתוך איזה מחלוקת או מצב שמתקשה והולך. ומה"ט התורה מתאר את המחלוקת וחטא המרגלים בלשון "מליניס", וכדכתיב "עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מליניס עלי את תלנות בני ישראל אשר המה מליניס עלי שמעתי" (במדבר י"ד, ז'), וגם המחלוקת קרה ועדתו מתחיל בלשון הזאת וכדכתיב "וילנו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן וגו'" (במדבר י"ז,

ו'). ושמעתי מהג"ר ישראל רייזמאן שליט"א ש"מליניס" הוא מלשון "לן" שפירושו לישון, כדי ללמדינו ענה טובה כשהאדם קשור בתוך המחלוקת, או סובר לחטוא, שיש לו לילך לישון על בחירה הזאת. שכשהאדם מפסיק לרגע להתבונן על כיוונו ובחירתו, וישקול את שתי האפשרויות הפתוחים לפניו, בודאי שיצחור בחיים וצלוס. וכן נהג מרע"ה עם פרעה זין כל מכה ומכה בצמצמים. שאחרי שסיפר לו על המכה הצאה והזיע לפניו עוד הפעם את הבחירה לשחרר בני ישראל, הוא לא קיבל תשובת פרעה מיד אלא השאיר אותו לצד עם יועזיו כדי לחשוב איך הם רוצים להגיב ולהמשיך. דכתיב לגבי מכת צרד "ויפן וינא מעם פרעה וגו'" (שמות י', ו'). ופי' הרמב"ן (שם) וז"ל, וינא בלא רשותו טרם שיענוהו הן או לאו, כדי שיתיעזו בצרד, חשב מחשבות אמת וכו' ונראה צעני, כי כן היה עושה בכל עת בואו אל פרעה אל היכלו, מתרה צו וינא מלפניו וכו' עכ"ל. וכמו"כ מוטל עלינו למצוא רגעים חשובים כאלה בכל מצב, כדי לחשוב ולהתבונן היאך אנו רוצים להמשיך, שרק צכה"ג אפשר לנו למנוע ולשמור את עצמינו מטעויות מתמשכות.

ד] ולא שמעו אל משה מקצר רוח

וכמו"כ אדם שאין לו פנאי לחשוב על מצבו לא יוכל להעריך ולשקול כראוי אם משלים חובתו בעולמו כפי שגדרש ממנו, ולכן א"א לשפר את מצבו ולתקן את מהותו. וענין זה היה אחד מהנושאים של גלות מצרים, שכתב צפר' וארא, "ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעצודה קשה וגו'" (שמות ו', ט'). והקשו הראשונים היאך נתגלגל הדברים שלא שמעו אל משה מאחר שכבר העידה התורה צפר' שמות "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וגו'" (שמות ד', ז'). ובס' אמת ליעקב (שם) תי' עפ"י הא דכתיב בינתיים "תכבד העצדה על האנשים ויעשו זה ולא ישעו צדברי שקר" (שמות ה', ט'). ואיתא במדרש רבה (פר' ה' אות י"ח) מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן. ולפי שהיו נוחין בשבת אמר להן פרעה תכבד העצודה על האנשים ויעשו זה ולא ישעו גו' אלא יהיו משתעשעין ואל יהו נפישין ביום השבת וכו' ע"כ. הרי שמתחילה בני ישראל היו נוהגים בשבת לקרוא במגילות שהיו מספרים להם על הגאולה ומוציאים צדברים אלו מקור נחמה וישועה. אבל לאחר שבא משה אל פרעה ותבע את שיחרורם של בני ישראל, הכביד פרעה את העצודה על בני ישראל כדי שלא ישעו צדברי שקר, והיינו שעד עכשיו היו פנויים

בשבתות כדי לקרוא את המגילות אבל עכשיו גזר פרעה שעליהם לעבוד גם בשבתות ושבו לא היה להם פנאי להשתעשע עם המגילות. ולכן עכשיו אף על פי שמה שחזר אליהם והבטיח שהגאולה קרובה לצוא, מכל מקום מכיון שלא היה להם רגע פנוי להתצוננות לא היו יכולים לשמוע אל משה ולהודעה על הגאולה הקרובה, מקצר רוח ומעבודה קשה.

ה] המתנה של שבת

ואולי אחד היתרונות העיקריים של יום השבת הוא האפשרות להפסיק לחשוב ולשקול מחדש את הכיוון שלנו בחיים, ובאופן זה שבת היא באמת מתנה נחמדת מאת הקב"ה. וזהו הכונה של הגמ' שבת (י:), ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחצירו צריך להודיעו שנאמר לדעת כי אני ה' מקדישכם, תניא נמי הכי לדעת כי אני ה' מקדשכם, אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גזני ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם, מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיעו לאמו מאי עביד ליה וכו', איני והאמר רב חמא ברבי חנינא הנותן מתנה לחצירו אין צריך להודיעו שנאמר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו דדברו אתו, לא קשיא הא במילתא דעבידי לגלויי הא במילתא דלא עבידי לגלויי וכו' ע"כ. ודייק מכאן בס' פרי לדיק (קדושת שבת מאמר ה') דמהות המתנה של שבת והקדושה שנכנס ללבות בני ישראל על ידי שמירת השבת היא מילתא דלא עבידא לגלויי גם אל האדם עצמו. אבל נראה לגלות שיסוד המתנה של שבת הוא הזדמנות קצוה לשהות את השגרה הרגילה שלנו כדי להתצונן על התולדות של השבוע שעברה ולכבוש מסלול חדש בשבוע הבאה.

והנה כתיב "כי תשא את ראש בני ישראל וגו'" (שמות ל', י"ב). והציא השפ"א (שקלים תרל"ג-ג') מהחי' הרי"ס ז"ל שדקדק דלכאורה הל"ל לומר "ראשי בני ישראל" לשון רבים, אך הכונה הוא שהראש ושכל האדם צריך להיות מנושא ומקושר להשי"ת ודלא כהצהמה שהולכת עם ראשה כפוף למטה, ואין נשיאות ראש אלא ע"י השבת שביצת ר'א'ש' מתנשא לאותיות שלמעלה מהם והוא אותיות ש'צ'ת'. ונראה שכונת הדברים הוא שבמשך השבוע אנחנו רגילים ממקום למקום עם הראש כלפי מטה בלי להסתכל לאן אנחנו הולכים. ובצוא יום השבת, הריגה נפסקת, ויש לנו שהות ופנאי להרים את הראש כדי לצדוק את מקומינו, ולהצחין את אנחנו רגילים להמשיך באותה דרך או

לשנות את הכיוון. ובענין יש לדמות שבת לפריסקופ צוללת, שהצוללת תמיד הולכת תחת המים, אבל מדי יום ויום שבת ושבת הצוללת צריכה להרים את הפריסקופ כדי לאמת את מקומו ולראות אם הוא עדיין צדריך המיועדת. ובמסע של החיים יש לנו אפשרות לעשות כן בכל שבת ושבת, ולכן שבת הוא מתנה נהדרת ומרכיב עיקרי המדריך אותנו בצדרכי התשובה. ואיתא במדרש (בראשית פ"ג כ"ב אות י"ג) וינא קין מלפני ה' וכו', פגע בו אדם הראשון א"ל מה נעשה בדייך, א"ל עשיית תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת וגו' (תהלים צ"ב) וכו' ע"כ. ולכאורה תמוה אמאי פתח אדה"ר ואמר דוקא מזמור שיר ליום השבת וגו' כשהכיר כח התשובה. ובס' מאורי שערים, להג"ר ליב גורצין ז"ל, (עמ' קע"ג) ביאר שכל הענין של שבת הוא ענין של תשובה כי אדם ע"י עסקיו צימי החול מתגשם ונעשה חומרי יותר מדי וממילא האדם תועה קצת מן הדרך שהוא רוצה ללכת בה. ורק ע"י מנוחת השבת, יכול לשוב למדריגתו צרוחניות ולהתעלה מתשוקות הגשמיות והחומריות ע"י ההרגשה בשבת דהוי כאילו כל מלאכתך עשויה. הרי שהמציאות של שבת נותן לנו פנאי לחזור ולדבק בה' ולתקן את דרכינו שהוא היסוד של תשובה אמיתית.

ו] תקיעת שופר בערב ר"ה

אע"ג שנהגו לתקוע את השופר במשך חדש אלול קיי"ל בהרמ"א (סי' תקפ"א סע' ג') שאין תוקעין בערב ראש השנה, וביאר המשנ"ב (ס"ק כ"ד) שהוא כדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה ועוד כדי לערצב השטן. אבל הגר"א בפירושו על ס' יונה (ג', ג') כתב על מה שאין תוקעין בערב ראש השנה, שאפשר לומר הטעם עפ"י הגמ' גיטין (נו:): גבי טיטוס הרשע, שבא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו שבע שנים, יומא חד הוה קא חליף אצבא דבי נפחא, שמע קל ארזפתא אישתיק, אמר איבא תקנתא. כל יומא מייתו נפחא ומחו קמיה, לנכרי יהיב ליה ארבע זוזי, לישראל אמר ליה מיסתייך דקא חזית בסנאך. עד תלתיין יומין עבד הכי, מכאן ואילך כיון דדש דש וכו' ע"כ. וכמו"כ אם אנו ממשיכים לתקוע את השופר בצריפות מר"ח אלול עד ראש השנה, שהוא יותר מל' יום, אז ימעט הרושם והתועלת להתעורר ע"י התקיעה בראש השנה, דכיון דדש דש, ולכן נהגו להפסיק מלתקוע בערב ר"ה. ובס' הלקח והלצוב (ליל שבת תשס"ג-ד' עמ' קפ"ו) כתב שהגר"א גילה לנו בזה ענין

מכל עסקינו. ולכן בזמנינו צפרטו אנו לריכים ביותר זמן של שקט לחשוב על מה אנו עושים וצאיזה כיוון אנו הולכים, וזהו יסוד המצוה של תקיעת שופר להשקיט את היתוש שמנקר תמיד על ראשינו, ומה"ט אנו מפסיקים מלתקוע בערב ר"ה. ואם אנו שומעים את התקיעות בר"ה, ולוקחים את התקופה הזאת להתבונן על הצחירות שלנו וצדרך שאנו הולכים, אי"ה הקב"ה יסייע אותנו בדרכי התשובה, ויקיים בנו הכתוב "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותך", ויזכה כלנו לכתיבה וחתימה טובה.

נפלא בתכלית התקיעות, כי לכל אחד מאתנו יש יתוש במח שאינו מניח אותנו לחשוב כראוי, ומנקר על הראש ועושה רעש גדול במח כדי שהוא רק ימשיך צדרכו ולא יפסיק לחשוב על מה שהוא עושה. ותכלית קול השופר הוא למנוע זה היתוש מלנקר במח כדי שיהיה ביכולת האדם לחשוב מה חוצתו בעולמו ומה עליו לעשות ולהתבונן במצבו הרוחני. והנה בזמנינו נהיה מקובל להתבונן בתקופות של אבל עם רגע של דממה, שהרי צדרך כלל בעולמינו אנו רצים ממקום למקום מצוהלים ומטורפים בלי שום הפסקה

